

in het actuele landschap. Deze waarden maken deel uit van het landschappelijk erfgoed en ze spelen een belangrijke rol bij onze persoonlijke landschapsbeleving en -waardering. Ze bepalen ook het kader waarin toekomstige ingrepen in het landschap kunnen gebeuren.

De rubriek 'Venster op het landschap' wil regelmatig een stukje landschap uit de Zwinstreek, waartoe ook een groot deel van West-Zeeuws-Vlaanderen behoort, in een kader plaatsen om het met gespitste aandacht te kunnen bekijken, om het te lezen en de zichtbare tekens betekenis te geven. Aldus wordt de bewoner en de bezoeker van de Zwinstreek uitgenodigd mee op ontdekking te gaan naar de menigvuldige sporen van het verleden in dit landschap, er door geboeid te worden en er waardering voor op te brengen. Tegelijkertijd kan men niet voorbij gaan aan de confrontatie van de actuele veranderingen in het landschap met de aanwezige natuurhistorische en cultuurhistorische waarden in hetzelfde landschap. Dit kan ongetwijfeld bijdragen tot een sterkere persoonlijke beleving van het landschap in de Zwinstreek in het algemeen en in West-Zeeuws-Vlaanderen in het bijzonder.

Als eerste plaatsen we het landschap van de huidige nog actieve Zwingeel voor het venster.

DE ZWINGEUL

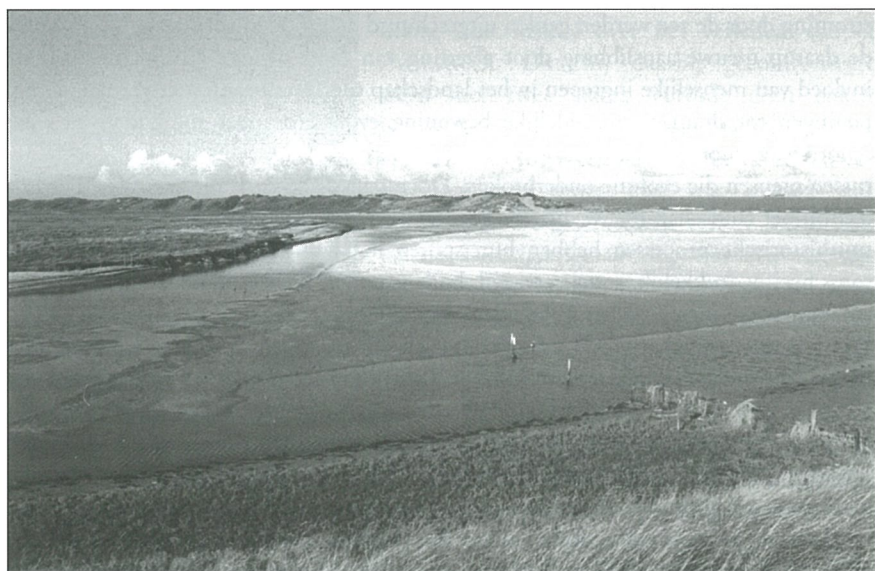

Fig. 1 Recente foto van de Zwingeel bij laag water (okt. 2000)

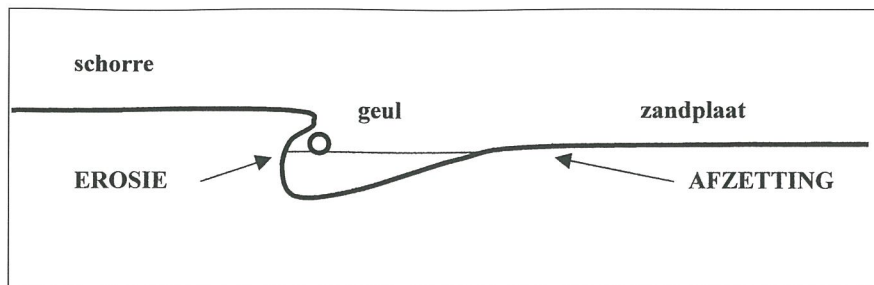

Fig. 2 Doorsnede door de Zwingeel (in het midden van het beeld op Fig. 1)

Wat kun je zien als je uitkijkt over de Zwingeel? En wat kun je daaruit afleiden? Vooraan in het beeld (Fig. 1) bevindt zich de buitenhelling van de zeewering, met op het bovenste deel een begroeiing van helmgras. Midden in het beeld kun je een groot deel van de monding van de huidige Zwingeel zien. Bij eb staat er alleen nog water in de diepere kronkelende stroomgeulen. In het midden bevindt zich de slikke, grotendeels bedekt met een onbegroeide zandplaat. Deze komt alleen onder water bij vloed. Links van de Zwingeel kun je de schorre zien: een vlak oppervlak dat hoger gelegen en begroeid is. De schorre komt alleen onder water bij springvloed of stormvloed. In de verte strekt zich een heel oneffen duinenrij uit, karig begroeid met helmgras: de zeereep, die ter hoogte van de Zwinmonding onderbroken is. Daar voorbij is de zee.

Enkele zichtbare verschijnselen wijzen erop dat dit landschap een vrij dynamisch karakter heeft. De rand van de schorre is steil, plaatselijk ondergraven en brokkelt af (Fig. 2). Door de instroom en uitstroom van het zeewater wordt bij elk getij in de stootoever van de geul materiaal (zand en klei) weggenomen. Op die manier wordt de rand van de schorre afgebroken (erosie). In de binnenbocht van de geul is er weinig stroming en wordt materiaal (vooral zand) afgezet (afzetting). Daaruit kun je afleiden dat deze getijdengeul zich verplaatst in de richting van de schorre. Blijkbaar is er veel zandaanvoer vanuit de zee, want het is goed te zien dat de zandplaat zich verder landinwaarts uitbreidt. De huidige Zwinmonding verzandt. In de steile rand van de schorre zijn ook enkele horizontale lijnen te bemerken. Ze wijzen op opeenvolgende afzettingen van zand en klei. De schorre werd eertijds door afzetting gevormd. Merk op dat ook in de duinen processen van afzetting en erosie (door de wind) actief zijn, hetgeen onder andere in oneffenheid en in de wisselende begroeiing tot uiting komt. Het beeld ziet er voor de rest vrij rustig uit. Vergeet echter niet dat bij elke vloed het waterpeil stijgt en de hele Zwinmonding onder water komt. Daarbij treden in de geulen vrij sterke stromingen op, hetgeen het dynamisch karakter van dit landschap in de hand werkt.

De nog actuele Zwingeel op de grens van België en Nederland is wat overblijft van een grotere getijdengeul, die ongeveer 1000 jaar geleden behoorde tot een meervoudig stelsel van getijdengeulen. Dit geulstelsel is later de geschiedenis ingegaan als

'Het Zwin', waarbij de hier beschouwde geul als een monding van Het Zwin werd aangeduid. Dit geulensysteem liet al vroeg scheepvaart toe tot een aanlegplaats in de monding van de Reie (de latere handelsstad Brugge). Als gevolg van opeenvolgende inpolderingen van het getijdenlandschap in de kustzone ging het geulensysteem van Het Zwin onherroepelijk verzanden. Havens werden zeewaarts opgeschoven tot uiteindelijk scheepvaart en handel in de Zwinstreek wegdeemsterden.

Fig. 3 Stroomgeul in de Zwinmonding in dec. 1995

Door erosie komen soms merkwaardige sporen uit het verleden in de huidige Zwinmonding te voorschijn. Op een foto, genomen in december 1995 (Fig. 3), kun je een steilbegrensde uitschuring vanwege een stroomgeul in een kleig substraat zien. In die geul komt een rij verweerde paaltjes te voorschijn. Het geheel situeert zich dicht bij de voet van de huidige zeewering. Om de betekenis hiervan te achterhalen kunnen enkele oude kaarten heel behulpzaam zijn.

De kaart van Pourbus (Fig. 4) toont de situatie in het midden van de 16de eeuw. Er is duidelijk te zien dat de toenmalige Zwingeel vrij omvangrijk was en zich op een meer westelijke locatie bevond dan de huidige geul. Op de plaats van de huidige Zwingeel waren er dijken en polders (o.a. de Kerkepolder en de grote Zandpolder). Het eiland Cadzand strekte zich in die tijd meer westwaarts uit dan tegenwoordig. De kaart van Hattinga (Fig. 5) toont de toestand in de 18de eeuw. De Zwingeel heeft zich oostwaarts verplaatst. Daarbij werd een deel van het eiland Cadzand geërodeerd, zodat de genoemde polders verdwenen zijn. Het getijwater bedreigt ook

het inmiddels opgerichte fort van Retranchement. Pas in 1872 werd de Zwingeel door de Internationale Dijk afgesloten. Sederdien is de toestand nauwelijks veranderd, zij het dat er in de overgebleven Zwinmonding nog steeds verplaatsingen van de geulen optreden. En zo kan het gebeuren dat er restanten van de verdwenen dijken en polders blootgelegd worden. Allicht kunnen de sporen op de foto van december 1995 geduid worden als kleigrond van de verdwenen polders en resten van dijkbeschoeiing. Daarmee is nogmaals het dynamisch karakter van de getijdengeulen in het landschap van de vroegere kustvlakte onderstreept.

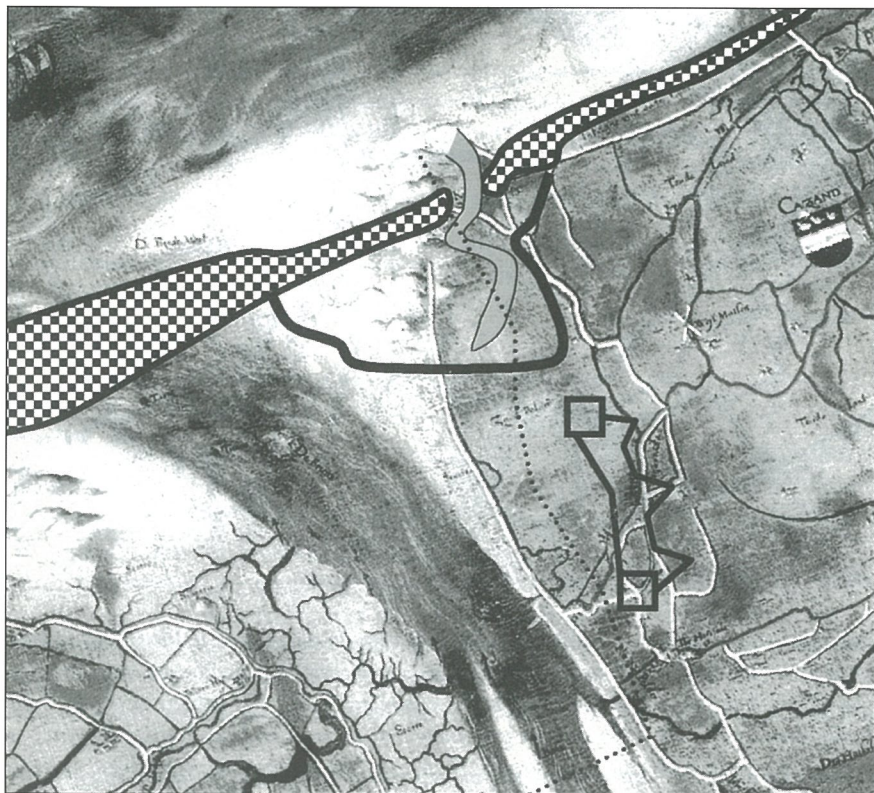

Fig. 4 De Zwinmonding in 1564 (Pourbus)

Op deze kaart en fig. 5 is de huidige toestand in opdruk weergegeven: duinen (geblokt), Internationale Dijk (dikke lijn), Zwingeel (grijs), staatsgrens (stippellijn).

De waarde van het landschap in de Zwinmonding bestaat vooral uit het dynamisch karakter ervan. Daar zijn nog actieve natuurlijke processen van erosie en afzetting

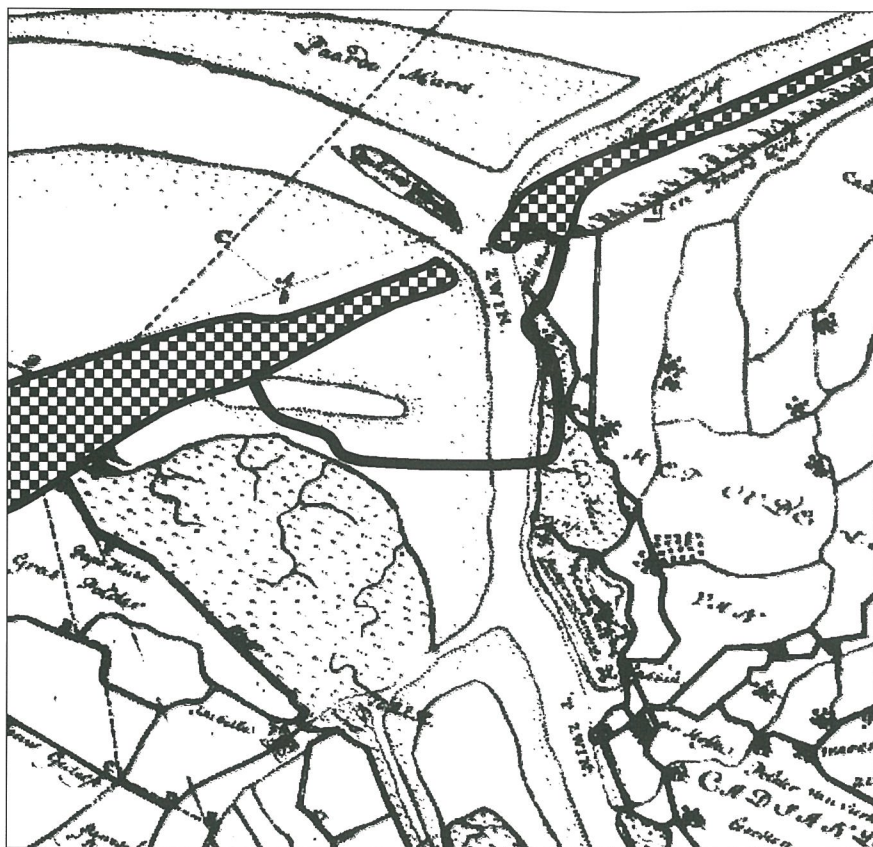

Fig. 5 De Zwinmonding in 1737 (Hattinga)

door de zee en door de wind te zien. Samen met de dagelijkse getijwerking zorgen ze er voor een gevarieerd en steeds wisselend landschap. Het geeft ons ook een idee van de werking van getijdengeulen in de kustvlakte, toen het gebied nog niet door bedijkningen tegen de rechtstreekse invloeden van de zee werd beschermd. Daarnaast biedt dit gevarieerde landschap een veelheid van biotopen voor specifieke planten en dieren. Bovendien laat dit landschap ons nu en dan sporen zien van een onverwacht verleden: dit geulenlandschap heeft een vroeger polderlandschap ingenomen. Kortom het is een boeiend landschap, dat mits aandachtige waarneming tot een hoge graad van landschapsbeleving kan leiden.

Willy Wintein, geograaf